

Atqui hoc est falsum, nam multitudo definitur per unitatem. Ergo unum non opponitur multitudini ut indivisum diviso.

Resp. Dist. min. Unum est posterius multitudine secundum rem, *Neg.* Secundum nostrum modum intelligendi seu secundum rationem nostrae apprehensionis, *Subdist.* Prius apprehendimus divisum, quam indivisum, *Conc.* Prius apprehendimus divisum prout constituit multitudinem, quam unum, *Neg.*

Explico. Cum unum opponatur privative multis, quia in ratione multorum est quod sint divisa; licet re unitas sit prius divisione, nihilominus secundum nostrum modum apprehendendi divisio est prius unitate: apprehendimus enim simplicia per composita. Verum cum non intelligamus divisa habere rationem multitudinis, nisi per hoc quod utrique divisorum attribuamus unitatem, sic secundum nostram apprehensionem divisio est prior unitate; sed unitas est prior multitudine, ideoque in definitione multitudinis ponitur unum, et non vicissim.

Hanc doctrinam ita dilucide describit S. Thomas: « Nihil prohibet aliquid esse prius, et posterius in eodem secundum rationem, secundum diversa in eo considerata. In multitudine enim considerari potest et quod multitudo est, et ipsa divisio. Ratione igitur divisionis prior est quam unum secundum rationem. Nam unum est quod non dividitur. Secundum autem quod est multitudo, posterius est uno secundum rationem, cum multitudo dicatur aggregatio unitatum. Divisio autem quae praesupponitur ad rationem unius, secundum quod convertitur cum ente, non est divisio quantitatis continuae, quae praecognoscitur uni, quod est principium numeri. Sed est divisio quam causat contradictio, prout hoc ens et illud dicuntur divisa ex eo quod hoc non est illud. Sic ergo primo in intellectu nostro cadit ens, et deinde divisio; et post hoc unum quod divisionem privat, et ultimo multitudo quae ex unitatibus constituitur. Nam licet ea quae sunt divisa, multa sint; non habent tamen rationem multorum, nisi postquam huic et illi attribuitur quod sit unum » (1).

SCHOLION. Ens et unum comparantur. Sicut ens analogice et secundum proportionem praedicatum de omnibus rebus quae perfectius imperfectiusque habent esse, denotat diversas essendi perfectiones et nobilitates; sic unum quod ab ente realiter non differt quidquam, dictum analogice de diversis rebus, diversas unitatis perfectiones significat, secundum quod rebus diversimode habentibus esse, diversimode attribuitur ratio indivisionis, quae efficit ut esse habeant.

Quare quae sunt indivisa per se, verius sunt unum, quam illa quae sunt indivisa per accidens. Insuper inter illa quae sunt unum

(1) *Metaph.* lib. X, lect. 4; cf. etiam 1 *Sent.* Dist. 24, a. 3 ad 2.

per se, verius sunt unum, quae sunt indivisa simpliciter, quam quae sunt indivisa respectu alicuius vel generis, vel speciei, vel proportionis, quaeque non dicuntur simpliciter unum, sed unum vel in genere, vel in specie, vel in proportione.

Illud autem quod est simpliciter indivisum dicitur simpliciter unum, quod est unum numero. Sed in istis etiam inveniuntur diversi gradus. Aliquid enim est quod, quamvis sit indivisum in actu, est tamen divisibile potentia; vel divisione quantitatis, vel divisione essentiali, vel secundum utramque. Divisione quantitatis, sicut quod est unum continuum; divisione essentiali, sicut in compositis ex materia et forma; secundum utramque, sicut in naturalibus corporibus.

Cum ergo in omnibus rebus creatis semper aliqua compositio reperitur, nulli creaturae attribui potest omnimoda indivisio, et consequenter perfecta et omnibus numeris absoluta unitas. Ex adverso cum in Deo nulla sit compositio, Ipsi soli tribuenda est summa et perfectissima unitas et indivisio (1).

ARTICULUS IV.

DE VERITATE ENTIS.

QUAESTIO DETERMINATUR. Inter notiones transcendentales, quae consequuntur ens commune, iure numeranda est notio veri, quae enti superaddit relationem et conformitatem ad intellectum; et licet veritas proprie et formaliter sit in intellectu, tamen quoadentem ratio veritatis invenitur in ipsis rebus, quae ab actu intellectus denominantur verae; ita ut non solum intellectus dicatur verus eo quod veritatem possideat, sed etiam res omnes in communi et usitato sermone vocantur verae, eo quod veritas ad ipsas derivatur ab intellectu. Cum autem duplex sit intellectus, nimirum divinus et creatus, res naturales quae ab intellectu divino dependent ut sint, ab eodem denominantur verae absolute et essentialiter; ab intellectu autem creato a quo non dependent in esse, dicuntur verae accidentaliter et secundum quid; ita ut veritas essentialis non possit a rebus separari, quia divinus intellectus necessario omnia cognoscit; veritas autem acciden-

(1) Cf. S. THOM. 1 *Sent.* Dist. 24, q. 1, a. 1. De unitate et identitate entis, de eius pluralitate et diversitate, cf. S. THOM. *Metaph.* lib. V, lect. 7, 8, 11, 12, et lib. X, lect. 4. De oppositione inter unum et multa, de speciebus unius et multiplicis, quae sunt idem et diversum, simile, dissimile, et aequale, cf. ARIST. *Metaph.* lib. X, text. 9.

talis possit ab ipsis seiungi, quia intellectus creatus potest non cognoscere eas. Hinc res dicuntur verae per ordinem ad intellectum divinum in quantum per proprias species implent hoc, ad quod ordinatae sunt in divino intellectu; et dicuntur verae per ordinem ad intellectum nostrum, in quantum natae sunt facere veram existimationem in nostro intellectu. Haec est veritas quae dicitur ontologica, seu veritas rei quae convertitur cum ente, et ideo definitur verum ab Augustino: *Id quod est, vel ab Avicenna: Veritas cuiusque rei est proprietas sui esse quod stabilitum est ei.*

Nimirum veritas ontologica vel secundum quod consideratur in re in qua habet fundamentum, in eo sita est quod quaelibet res habeat esse proprium et conveniens. Hoc autem esse cuiusque rei proprium et conveniens, et comparatur ad intellectum divinum a quo cognoscitur, et dependet ut sit; quia omnia entia naturae comparantur ad intellectum divinum sicut artificata ad artem, et ideo dicuntur vera secundum quod habent formam quae imitatur Artem divinam, nempe formam exemplarem seu ideam quae est in mente Supremi Artificis: et esse cuiuslibet rei proprium comparatur ad intellectum nostrum ut ab ipso cognoscatur. Hinc duplex ratio veritatis derivata in res, altera ab intellectu divino, altera ab intellectu creato; prima a rebus non est separabilis, utpote illis essentialis; altera est separabilis, utpote illis accidentalis.

Praestat huc transferre verba S. Thomae hanc nobilissimam doctrinam ita declarantis: « Cum verum est in intellectu secundum quod conformatur rei intellectae, necesse est ut ratio veri ab intellectu ad rem intellectam derivetur; ut res etiam intellecta vera dicatur, secundum quod habet aliquem ordinem ad intellectum. Res autem intellecta ad intellectum aliquem potest habere ordinem vel per se vel per accidens. Per se quidem habet ordinem ad intellectum a quo dependet secundum suum esse. Per accidens autem ad intellectum a quo cognoscibilis est. Iudicium autem de re non sumitur secundum id quod inest ei per accidens, sed secundum id quod inest ei per se. Unde unaquaeque res dicitur vera absolute secundum ordinem ad intellectum a quo dependet. Et inde est quod res artificiales dicuntur verae per ordinem ad intellectum nostrum... Et similiter res naturales dicuntur esse verae secundum quod assequuntur similitudinem specierum quae sunt in mente divina. Dicitur enim verus lapis, quia assequitur propriam lapidis naturam secundum praecognitionem intellectus divini » (1).

Quare ut generalis et ontologica ratio veri rite declaratur, enodandum venit, an veritas rei aliquid addat supra eius entitatem, et quomodo res ad intellectum divinum, et ad intellectum humanum

(1) I p. q. 16, a. 1.

comparentur, et demum an rerum veritas dicenda sit una vel multiplex (1). His problematibus duplex respondebit propositio.

PROPOSITIO I.

Ratio veritatis quae rebus addit ordinem ad intellectum, convertitur cum ente; ita tamen ut res comparentur ad intellectum divinum per prius, et ut mensuratum ad mensuram; ad intellectum vero humanum per posterius, et ut mensura ad mensuratum.

Prob. 1.^a pars, nempe verum converti cum ente, quod vix demonstratione indiget. Etenim, ut argumento S. Thomae utamur, unumquodque in quantum habet de esse, in tantum est cognoscibile, idest conformatur intellectui, cum cognitio sit assimilatio rei et intellectus, et propterea anima dicitur quodammodo omnia, quia per cognitionem intentionaliter possidet omnes res. Tam vero verum significat conformitatem rei et intellectus. Ergo ratio veri comitatur quamlibet rem, et consequenter convertitur cum ente, quia res per se et non per aliquid additum dicit ordinem ad intellectum (2). Attamen dicitur vera per ordinem ad intellectum divinum, quia necessario et actu cognoscitur; dicitur vera per ordinem ad intellectum humanum vel quia cognoscitur, vel saltem quia cognosci potest; nam, uti scite animadvertit idem Aquinas: « Etiam si intellectus humanus non esset, adhuc res dicerentur verae in ordine ad intellectum divinum. Sed si uterque intellectus, quod est impossibile, intelligeretur auferri, nullo modo veritatis ratio remaneret » (3).

Licet ergo verum importet aliquid absolutum simpliciter loquendo, idest rationem entis; nihilominus illud non importat sine aliquo respectu; conformitas enim relationem dicit, et hanc verum addit supra ens. Insuper, licet verum dicatur per prius de intellectu, et per posterius de re intellectui commensurata; nihilominus utroque modo convertitur cum ente, sed diversimode; quia secundum quod dicitur de rebus convertitur cum ente per praedicationem: omne enim ens est adaequatum intellectui divino, et potens sibi adaequare intellectum humanum; secundum quod dicitur de intellectu convertitur cum ente quod est extra intellectum non per praedicationem, sed per conventioniam, eo quod cuilibet vero intellectui oportet ut respondeat ens aliquid (4).

(1) Revocanda sunt in memoriam quae disseruimus de formali ratione veritatis: Log. Mai. q. 2, a. 1, pag. 180.

(2) I p. q. 16, a. 3.

(3) QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2.

(4) Loc. cit. ad 1; cf. etiam I p. q. 16, a. 3 ad 1.

Prob. 2.^a pars. Res per prius dicitur vera per ordinem ad illum intellectum a quo dependet ut sit, et a quo necessario in eam derivatur ratio veritatis, quam ab illo intellectu a quo solummodo cognoscitur, et ita cognoscitur ut possit non cognosci, et consequenter actu non denominari vera. Atqui res ab intellectu divino habet ut sit, et ut necessario in ipsam derivetur ratio veritatis; ab intellectu vero humano habet ut ita cognoscatur, ut possit non cognosci. Ergo res per prius dicitur vera per ordinem ad intellectum divinum, et per posterius per ordinem ad intellectum humanum. Et ex hac doctrina paratur via ad declarandum res comparari ad intellectum divinum, ut mensuratum ad mensuram, et vicissim ad intellectum humanum, ut mensuratum ad mensuratum.

Siquidem cum Deus omnia agat per intellectum, res naturales in tantum sunt, in quantum participant et imitantur formas exemplares, seu ideas in mente divina existentes, ideoque intellectus divinus se habet ad res naturales, ut intellectus practicus seu intellectus artificis ad opera artis, quae in tantum dicuntur vera, in quantum assequuntur similitudinem formae, quae est in mente artificis. Iam vero intellectus practicus comparatur ad opera artis, sicut causa et mensura. Ergo intellectus divinus comparatur ad res naturales, ut mensura ad mensuratum et ut causa formalis seu exemplaris secundum quam res habent, ut sint et per proprias species conformentur suo principio, nempe intellectui divino (1). Ex adverso cum intellectus noster accipiat cognitionem a rebus, cognitio in intellectu nostro causatur a re, quae ab intellectu divino tamquam a fonte omnis intelligibilitatis habet ut possit causare in nostro intellectu veram sui notitiam, idest ut intellectus possit ei conformari tamquam suo principio. Iam vero si res cognitionem causant in nostro intellectu, comparantur ad ipsum, ut mensura ad mensuratum. Ergo intellectus noster in cognoscendo mensuratur a rebus. Sic veritas in vocibus causatur a conceptibus, veritas in conceptibus nostris causatur a rebus, et demum veritas rerum causatur ab intellectu divino, a quo est omnis veritas, et cui sit laus, honor, et gloria in aeternum.

Hanc doctrinam sic veluti digito monstrat S. Thomas: « Res diversimode se habent ad diversos intellectus; quia intellectus divinus est causa rei, oportet quod res mensuretur per intellectum divinum, cum unumquodque mensuretur per suum primum principium, et ideo dicit Anselmus quod dicitur esse vera, quando implet hoc ad quod est ordinata in intellectu divino. Sed res se habent ad intellectum nostrum sicut causa, in quantum scilicet intellectus accipit a rebus, et inde est quod scientia nostra non mensurat res, sed mensuratur ab eis, ut dicitur (10 *Metaph.* text. 5). Non enim ita ideo est in re, quia

(1) De intellectu practico et speculativo, cf. *QQ. DD. De ver.* q. 1, a. 2.

sic videtur nobis; sed magis quia ita est in re, verum est quod videtur nobis. Sic ergo intellectus divinus est ut mensura prima non mensurata: res autem est mensura secunda mensurata: intellectus autem noster ut mensuratus et non mensurans » (1).

SCHOLION. Haec doctrina quam Angelicus Praeceptor ex Augustino ductam saepius exponit, et magna argumentorum copia illustrat, quaeque tuetur intellectum divinum esse causam et mensuram intelligibilitatis omnium omnino rerum, est verissima et valde necessaria ad tutandam supremam divini intellectus a quacumque re sibi extranea independentiam. Quare merito S. Thomas post Augustinum crebro repetit rationes rerum omnium ideo esse intelligibiles, quia a Deo intelliguntur, et non e converso; secus dicendum foret, Deum a rebus sibi extrinsecis ad intelligendum moveri, et ab ipsis cognitionem causari in divino intellectu, qui a rebus consequenter mensuraretur, et diceretur verus, quia rebus conformis; quod vehementer a veritate abhorret. Neque audiendi sunt qui recurrunt ad rationes rerum obiectivas, quas independentes a divino intellectu faciunt; nam horum philosophorum sententia licet intellectu captuque facillima sit, quia Deus eodem modo ac intellectus noster praesupponeret rationes rerum intelligibiles, idest obiectum intelligibile; nihilominus admitti non potest, quia multis incommodis evidenter obnoxia. Ratio quippe intelligibilis ad cuius normam aliquid fit vel concipitur fieri posse, cum non sit aliquid reale in se subsistens, necesse est ut a tota aeternitate in divino intellectu subsistat, cuius actum antevertere minime potest. Haec intelligendi ratio quae propria est Dei, cuius intellectus omnia mensurat ut causa intelligibilitatis, proprio conceptu comprehendi non potest a nobis, qui ab intellectione nostra per viam remotionis et excessus quodammodo ascendimus ad imperfectissime cognoscendum proprium modum et infinite perfectum divinae intellectionis. Ad confirmationem huius nobilissimae doctrinae quae intellectum divinum rite separat ab intellectu creato, non erit inopportuna haec alia S. Thomae verba huc transferre: « Res aliter comparatur ad intellectum practicum, aliter ad speculativum. Intellectus enim practicus causat res, unde est mensuratio rerum, quae per ipsum fiunt; sed intellectus speculativus, quia accipit a rebus, est quodammodo motus ab ipsis rebus, et ita res mensurant ipsum. Ex quo patet quod res naturales ex quibus intellectus noster scientiam accipit, mensurant intellectum nostrum, ut dicitur (10 *Metaph.* text. 5), sed sunt mensurae ab intellectu divino in quo sunt omnia creata sicut omnia artificata in intellectu artificis. Sic ergo intellectus divinus est mensurans non mensuratus; res autem naturalis mensurans et mensurata, sed intellectus noster est mensuratus non

(1) 1 *Sent. Dist.* 19, q. 5, a. 2 ad 2.

mensurans quidem res naturales, sed artificiales tantum. Res ergo naturalis inter duos intellectus constituta secundum adaequationem ad utrumque vera dicitur: secundum enim adaequationem ad intellectum divinum dicitur vera in quantum implet hoc ad quod est ordinata per intellectum divinum... Secundum autem adaequationem ad intellectum humanum dicitur res vera in quantum nata est de se formare veram aestimationem » (1).

PROPOSITIO II.

Deus est summa et prima veritas; ceterae autem res dicuntur verae tum unica veritate, tum multiplici et diversa, secundum quod earum veritas spectatur vel in intellectu divino, a quo res denominantur verae, vel in seipsis et in intellectu humano.

Prob. 1.^a pars. Veritas invenitur vel in intellectu apprehendente rem sicuti est, vel in re secundum quod habet esse intellectui conforme. Atqui in Deo esse et intelligere sunt unum idemque, et Deus est principium et mensura omnis alterius esse et intellectus. Ergo non solum in Deo est perfectissima veritas, sed omnino dicendus est Deus summa et prima veritas; quemadmodum non solum Deus est et intelligit, sed est suum esse et intelligere a quo omnia participant, ut sint et ut intelligant. Paucis. Veritas est perfectio tum intellectus, tum rei. Sed Deus est suum esse et suum intelligere. Ergo est sua veritas.

Prob. 2.^a pars. Et primo quidem res a Deo diversae non possunt dici ipsa veritas, quia in genere intelligibilem non subsistunt ut pura forma, sed ut habentes formam in aliquo subiecto, et ideo dicuntur verae, non veritas; sicut dicuntur entia, et non ipsum esse. At veritas qua creaturae dicuntur verae vel consideratur proprie et principaliter, nempe secundum quod res cognoscuntur ab intellectu divino, et in hoc sensu res omnes dicuntur et denominantur verae unica veritate, quia intellectus divinus unica cognitione sibi assimilat omnia. Vel veritas consideratur proprie et secundario, nempe per ordinem ad intellectum humanum, et tunc res dicuntur verae multiplici veritate, tum propter multiplices intellectus qui res cognoscunt, tum etiam propter multiplicem diversamque adaequationem, quae invenitur in eodem intellectu diversae res cognoscente. Vel demum veritas consideratur improprie, nempe secundum fundamentum, quod habet in rebus; et tunc sicut quaelibet res habet suam propriam entitatem, sic habet suam propriam veritatem; ideoque unius rei una est veritas, et rerum multarum multiplex est veritas. Et sicut multiplicium rerum multiplex entitas procedit ab unico principio extrinseco et exemplari,

(1) QQ. DD. De ver. q. 1, a. 2.

nempe a Deo, sic multiplicium intellectuum multiplex veritas procedit ab unico intellectu divino tanquam a causa extrinseca et exemplari. Siquidem, ut cum Augustino loquamur, sicut ex una hominis facie resultant plures similitudines in speculo, ex una veritate intellectus divini derivantur plures veritates in intellectu humano.

Huic doctrinae explanandae admodum accommodata sunt sequentia Angelici Doctoris verba: « Si accipiatur veritas proprie dicta secundum quam omnia principaliter vera sunt, sic omnia sunt vera una veritate, idest veritate intellectus divini. Si autem accipiatur veritas proprie dicta secundum quam res secundario verae dicuntur, sic sunt plurium verorum plures veritates in animabus diversis. Si autem accipiatur veritas improprie dicta, secundum quam omnia dicuntur vera, sic sunt plurium verorum plures veritates; sed unius rei una est tantum veritas. Denominantur autem res verae a veritate, quae est in intellectu divino vel intellectu humano, sicut denominatur cibus sanus a sanitate quae est in animali, et non sicut a forma inhaerente; sed a veritate, quae est in ipsa re (quae nihil aliud est quam entitas intellectui adaequata vel intellectum sibi adaequans) sicut a forma inhaerente; sicut cibus denominatur sanus a qualitate sua a qua sanus dicitur » (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Si ens et verum converterentur, ens et verum deberent aequaliter esse in rebus. Atqui non ita res habet, nam ens proprie est in rebus, et verum proprie est in intellectu. Ergo ens et verum non convertuntur.

Resp. Dist. mai. Ens et verum deberent aequaliter esse in rebus, si ita converterentur, ut ratio entis esset eadem ac ratio veri, *Conc.* Si ratio entis et ratio veri non est eadem, sed verum addit supra ens ordinem ad intellectum, *Neg.*

Explico. Ens et verum realiter sunt unum idemque, cum quaelibet res hoc ipso quod sit ens, nempe esse habeat, sit etiam vera, quia implet id ad quod ordinata est ab intellectu divino, et potest causare veram existimationem in intellectu humano; sed formalis ratio veri enti addit ordinem ad intellectum, qui ordo non exprimitur nomine entis, ideoque ens et verum distinguuntur ratione. Dicitur autem verum esse prius in intellectu, quia formalis ratio veri, nempe adaequatio rei et intellectus proprie est in mente; et ideo licet etiam ens sit in rebus et in intellectu sicut et verum; nihilominus verum principalius est in intellectu, ens contra est principaliter in rebus, et hoc in causa est quod ens et verum differant ratione, cum sint idem re.

(1) QQ. DD. De ver. q. 1, a. 4; cf. etiam a. 7 et 8.

Oppon. 2.º Verum complectitur ens et non ens, nam verum est non esse quod non est. Sed si verum extenditur ad non ens, magis patet quam ens. Ergo verum non convertitur cum ente.

Resp. Dist. mai. Verum extenditur ad non ens, quod est ens rationis, *Conc.* Quod nullo modo est ens, *Neg. Contradist. min. Neg. cons.*

Explico. Non ens non habet in se unde cognosci valeat, et consequenter induat rationem veri. Sed quandoque fit cognoscibile per intellectum in quantum non ens evadit quoddam ens rationis, nempe apprehensum a ratione. Sic intellectus noster intelligit negationes et privationes per oppositas affirmationes et habitus, et sic negatio et privatio, quae non habent essentiam, ideoque extra intellectum non sunt entia, dicuntur vera quia acquirunt quoddam esse per intellectum in quo fundatur ratio veri.

Oppon. 3.º Quae dicuntur secundum prius et posterius non convertuntur. Atqui ens et verum dicuntur per prius et posterius, nam ratio entis anteverit rationem veri. Ergo ens et verum non convertuntur.

Resp. Dist. mai. Quae dicuntur secundum prius et posterius secundum rem, non convertuntur, *Conc.* Quae dicuntur secundum prius et posterius secundum rationem intelligibilem, non convertuntur, *Neg. Contradist. min. Neg. cons.*

Explico. Cum primum quod imprimatur in nostro intellectu sit ens, consequitur rationem entis priorem esse omni alia conceptione intellectus nostri. Hoc autem non impedit, quominus intellectus noster illud idem quod apprehendit ut habens esse, apprehendat ut indivisum, nempe ut unum, et tunc licet prius apprehendatur ens quam unum, tamen unum et ens convertuntur. Sic intellectus apprehendit ens ad cuius apprehensionem ratio veri consequitur, sed ab ipso non apprehenditur, cum ens apprehendit; ideoque ratio entis est prior in apprehensione quam ratio veri; et tamen ens et verum convertuntur, cum verum non secus ac unum sint propriae passionis entis, quae de omni ente dicuntur.

Oppon. 4.º Si res referrentur ad intellectum divinum ut mensuratum ad mensuram, cognosci a nobis non possent, nisi per ordinem ad intellectum divinum. Atqui hoc est falsum, et supponit immediatam Dei cognitionem. Ergo.

Resp. Dist. mai. Deberent cognosci per ordinem ad intellectum divinum cum eas cognoscimus absolute et prout in sua entitate subsistunt, *Neg.* Si eas cognoscimus quatenus ordinem dicunt ad causam exemplarem et ad propriam mensuram, *Subdist.* Cognoscimus ordinem earum ad intellectum divinum arguendo ab effectu ad causam, *Conc.* Per immediatam visionem intellectus divini, *Neg.*

Explico. Res creatae a quibus intellectus noster cognitionem accipit in tantum movent ad cognitionem et mensurant intellectum, in quantum per suas species et esse implent id ad quod praecordinatae

sunt in divino intellectu. Cum autem intellectus noster eas cognoscat secundum quod sunt in seipsis et opponuntur nihilo, eas apprehendit conceptu absoluto, nempe prout sunt entia, et ad hanc cognitionem habendam minime requiritur comparatio ad intellectum a quo mensurantur, et habent ut essentialiter verae denominentur; quia movent intellectum ut entia, non sub formali ratione veri, quae consistit in earum conformitate ad intellectum divinum, quam conformitatem nonnisi ratiocinando cognoscimus.

Oppon. 5.º Si res mensurantur ab intellectu divino et dicuntur essentialiter verae eo quod implent id ad quod ordinatae sunt in arte divina, nullum daretur monstrum in natura; nam monstrum deficit ab arte, ideoque non implet id ad quod ordinatum est in arte. Atqui dantur monstra. Ergo.

Resp. Dist. mai. Nullum daretur monstrum, si effectus naturales procederent a Deo tamquam a causa unica, *Conc.* Si procedunt ab operatione causarum agentium sub influxu causae primae, *Subdist.* Non darentur monstra praevisa et permissa a Supremo Artifice, *Neg.* Non praevisa et permissa, *Conc.*

Explico. Cum monstrum sit effectus deficiens ab arte, si monstrum producitur ab ipso artifice, supponit falsitatem et defectum in scientia artificis. Verum si artifex in agendo utitur instrumento aliquo imperfecto et defectibili, potest dari monstrum proveniens ex imperfectione instrumenti, vel quia instrumentum in se est imperfectum, vel quia actio instrumenti impeditur a contrariis agentibus, licet scientia artificis sit perfectissima. Sic Deus Artifex infinite perfectus in producendis naturalibus effectibus, non ex indigentia, sed ex abundantia virtutis et bonitatis utitur causis secundis, quae ad ipsum comparantur tamquam instrumenta. Ex defectu horum instrumentorum oriuntur quidam effectus deficientes, qui dicuntur monstra, seu falsitates, seu peccata in arte: verum et huiusmodi defectus causarum secundarum, et consequentes effectus deficientes, praevisi sunt et permissi a Deo; ideoque nullam imperfectionem important in Supremo Artifice. Si dicuntur esse casu et praeter intentionem, hoc dictum intelligitur per comparisonem ad causas particulares, non per comparisonem ad causam universalem, quae sapientia sua infinita omnia dirigit ad finem et ordinem universalem, etiam ea quae videntur deficere a fine particulari; et sic etiam monstra implent praecordinationem divinae sapientiae.

Oppon. 6.º Si res dicerentur verae quia mensurate ab intellectu divino, non possent causare in intellectu nostro falsitatem, quia ordinatae essentialiter ad producendam veram sui existimationem in intellectu creato. Atqui hoc est falsum. Ergo.

Resp. Dist. mai. Non possent causare per se falsam apprehensionem in intellectu nostro, *Conc.* Per accidens, *Neg. Contradist. min. Neg. cons.*

Explico. Cum veritas rei quae in rem derivatur ex conformitate ad intellectum divinum in eo consistat, quod res quaelibet impleat id ad quod ordinata est, et valeat causare veram sui apprehensionem in intellectu nostro, et sic conferre ad gloriam Dei manifestandam, perspicuum est nullam rem esse ordinatam per suam speciem et naturam ad causandam falsitatem in intellectu nostro; ideoque nulla res per se falsa dici potest. Nihilominus res naturales quandoque dicuntur falsae, seu causare falsam cognitionem in nostro intellectu non per se, sed per accidens; quia cum intellectus noster cognitionem accipit a sensibus, qui directe percipiunt accidentia rei, quandoque errat in cognoscenda natura et quidditate alicuius rei, quae licet natura sit diversa ab aliis, tamen in quibusdam accidentibus convenit cum illis, et sic intellectus indicat aurichalcum esse aurum. Hinc aurichalcum dicitur falsum aurum, quia habet colorem communem cum auro, cum tamen sit verum aurichalcum, quia habet naturam aurichalchi. Sic cum res creatae moveant intellectum nostrum ad cognitionem mediante cognitione sensili, et consequenter mediantibus accidentibus, tametsi per propriam naturam gestiant causare veram sui cognitionem, per accidens nos fallunt.

Oppon. 7.º Si res dicuntur verae unica veritate quae est in intellectu divino, destructa aliqua re, non periret eius veritas. Atqui destructa re perit eius veritas. Ergo res non dicuntur verae una veritate per ordinem ad intellectum divinum.

Resp. Dist. mai. Destructa aliqua re non periret eius veritas quae est in intellectu divino, *Conc.* Quae est in intellectu humano vel in ipsa re, *Neg. Contradist. min.* Destructa re, perit veritas intellectus humani vel rei, *Conc.* Veritas intellectus divini, *Neg.*

Explico. Veritas, uti notavimus, potest considerari in intellectu divino, in intellectu humano, et improprie in ipsa re. Secundum primam considerationem res dicuntur verae una veritate, et destructa aliqua re, veritas illa non perit; cum nulla cognitionis mutatio vel vicissitudinis obumbratio locum habere possit in intellectu divino, qui est mensura et invariabilis commensuratio rerum omnium, sive existant sive existere desinant. Secundum vero alias duas considerationes, res dicuntur verae multiplicitate veritate, et destructa re, eius veritas perit; quia adequatio intellectus humani variabilis est, quippe quae causatur a re mutabili: sic etiam, cessante re, cessat veritas rei, quae idem est ac eius entitas. Merito itaque ait S. Thomas: « Veritas quae remanet, destructis rebus, est veritas intellectus divini, et haec simpliciter est una numero: veritas autem quae in rebus est, vel in anima variatur ad varietatem rerum » (1).

(1) QQ. DD. De ver. q. 1, a. 1 ad 3.

SCHOLION. De falsitate (1). Si veritas proprie in conformitate consistit, falsitas vicissim in difformitate consistere debet. Et licet verum convertatur cum ente, quod opponitur non enti contradictorie; tamen verum opponitur falso contrarie, et hoc quia ens et verum ratione differunt. Nam ens est primum quod a mente concipitur, ideoque non potest habere subiectum aliquod commune cum suo opposito, quod sit medium inter utrumque. Contra, cum verum consequatur ens cui aliquam rationem addit, nempe ordinem ad intellectum, verum potest habere subiectum aliquod commune ad modum generis cum suo opposito, nempe ens; et sic inter verum et falsum est oppositio contrarietatis; contraria quippe sunt, quae habent medium, et in eodem genere maxime distant (2). Cum ergo verum et falsum ex opposito dicantur, et opposita sint circa idem, ibi prius quaerenda est falsitas, ubi prius invenitur veritas. Porro veritas proprie est in intellectu, nam in rebus neque veritas neque falsitas est, nisi per ordinem ad intellectum. Res ergo dupliciter dici potest falsa, vel simpliciter, nempe per ordinem ad intellectum a quo dependet et cui comparatur per se; vel secundum quid, nempe per ordinem ad illum intellectum a quo non dependet, et cui comparatur per accidens. Sic res artificiales dicuntur falsae simpliciter in quantum deficiunt a forma artis, quia dicuntur falsae per ordinem ad intellectum, a quo dependent.

Et primo quidem per ordinem ad intellectum divinum cui res naturales comparantur ut artificata ad artem, nulla res dici potest falsa; quia cum Deus sit artifex sapientissimus, nullum opus deficere potest ab arte divina, et cum omnia ab ipso ordinentur ad finem, quidquid in agentibus naturalibus accidit, ex ordinatione divini intellectus procedit. Contra per ordinem ad intellectum nostrum res naturales possunt dici falsae non simpliciter, sed secundum quid; vel quia intellectus noster falso indicat de ipsis, et ex formali falsitate quae est in intellectu derivatur falsitas ad res; vel quia aliqua res dicitur falsa per modum causae, cum nata sit facere de se opinionem falsam, eo quod in exterioribus accidentibus habet similitudinem aliarum rerum. Doctrinam de falsitate rerum sic perstringit Philosophus: « Falsum dicitur uno modo, ut res falsa, et huius hoc quidem eo quod non inhaeret, aut quod impossibile sit inhaerere: quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem, aut te sedere. Horum enim illud quidem semper, hoc vero aliquando falsum est: sic enim non entia haec. Alia vero, quaecumque sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quae non sunt, ut adumbrata pictura, et insomnia. Haec enim sunt quidem aliquid, sed non sunt

(1) De falso agit ARIST. *Metaph.* lib. V, cap. XXIX.

(2) Cf. S. THOM. I p. q. 17, a. 4.

ea, quorum faciunt phantasiam. Res itaque falsae sic dicuntur, aut eo quod non sunt, aut eo quod phantasia ab eis facta non entis est » (1).

ARTICULUS V.

DE BONITATE ENTIS (2).

QUID BONUM? Bonum definitur a Philosopho: *Id quod omnia appetunt* (3). Ad hanc definitionem intelligendam animadvertendum est, ens quod ab actu essendi dicitur, et significat idem ac habens esse, secundum quod habitudinem dicit ad cognitionem vocari *verum*, et secundum quod ordinem dicit ad appetitum nominari *bonum*. Sed ordo entis ad potentias cognoscitivas differt ab ordine entis ad potentias appetitivas; nam ens perficit potentiam cognoscitivam secundum speciem intentionalem, per quam est in cognoscente. Contra ea ens perficit potentias appetitivas secundum suum esse reale. Quare verum non dicit ordinem ad omnia, sed solum ad cognoscentia quae possunt intentionaliter apprehendere, seu ad se quodammodo attrahere ens. Bonum autem dicit ordinem ad omnia; quia appetitus terminatur ad rem prout habet esse in se ipsa; et cum omnia entia possint recipere aliquid esse, seu naturalem perfectionem, sic bonum quod perficit appetitum merito dicitur *id quod omnia appetunt*. Cum autem omnia naturaliter appetant suam perfectionem, bonum in tantum est appetibile in quantum est perfectum: nihil enim potest aliud perficere quod in se non sit perfectum. Rationem boni sic explicat S. Thomas: « Prima non possunt notificari per aliqua priora, sed notificantur per posteriora, sicut causae per proprios effectus. Cum autem bonum proprie sit motivum appetitus, describitur bonum per motum appetitus, sicut solet manifestari vis motiva per motum. Et ideo dicit, quod philosophi bene enuntiaverunt, bonum esse id quod omnia appetunt... Quod autem dicit: *quod omnia appetunt*, non est intelligendum solum de habentibus cognitionem, quae naturali appetitu tendunt in bonum non quasi cognoscant bonum; sed quia ab aliquo cognoscente moventur ad bonum, scilicet ex ordinatione divini intellectus, ad modum quo sagitta tendit ad signum ex directione sagittantis. Ipsum autem tendere in bonum est appetere bonum. Unde et omnia dixit appetere bonum in quantum tendunt ad bonum. Non est autem unum bonum in quod omnia tendunt, ut infra dicitur. Et

(1) *Metaph.* lib. V, text. 34.(2) De bono disserit S. THOM. *Sum. Theol.* I p. q. 5, et *QQ. DD. De ver. q. 21*.(3) *Ethic.* lib. I, cap. I initio.

ideo non describitur hic aliquid bonum, sed bonum communiter sumptum. Quia autem nihil est bonum, nisi in quantum est quaedam similitudo et participatio boni summi; ipsum summum bonum quodammodo appetitur in quolibet bono. Et sic potest dici, quod unum bonum est, quod omnia appetunt » (1).

PROPOSITIO.

Bonum et ens sunt idem re seu supposito; differunt autem ratione, quatenus bonum entis addit relationem rationis, idest ordinem ad appetitum, ideoque bonum habet rationem finis, seu ultimi.

Prob. 1.^a pars. Ratio boni in eo consistit quod aliquid sit appetibile, idest perfectum, cum omnia appetant suam perfectionem. Atqui nihil est perfectum, nisi in quantum est actu per esse, quod est actualitas omnis rei, ideoque in quantum est ens. Ergo nihil est bonum quod non sit ens; et consequenter ens et bonum sunt idem secundum rem seu supposito (2). Quapropter sicut impossibile est quod sit aliquid ens quod non habeat esse, ita necesse est quod omne ens sit bonum ex hoc ipso quod esse habet. Uti enim argumentatur Aquinas: « Omne ens in quantum est ens, est in actu et quodammodo perfectum; quia omnis actus perfectio quaedam est. Perfectum autem habet rationem appetibilis et boni. Unde sequitur omne ens, in quantum huiusmodi, bonum esse » (3).

Prob. 2.^a pars, nempe bonum aliquid addere enti secundum rationem. Et primo quidem bonum et ens non sunt synonyma. Sed bonum non addit aliquid reale super ens, quia bonum idem est ac perfectum, idest ens actu. Ergo bonum aliquid addit secundum rationem enti communi. Quod autem addit rationem appetibilis seu perfectivi appetitivae potentiae, sic declaratur.

Cum ens quod ab actu essendi denominatur, de omnibus omnino rebus praedicetur, nihil potest ipsi superaddi, quod sit extraneae naturae ab ipso; nihilominus potest enti aliquid addi secundum rationem, nempe aliquem essendi modum, qui consequitur omne ens, et non exprimitur nomine entis. Huiusmodi autem essendi modus vel est negativus, et habetur unum, nempe ens indivisum, vel est affirmativus, et est relatio vel ad vires cognoscitivas, vel ad vires appetitivas, secundum quod ens consideratur vel ut perfectivum cognitionis, vel ut perfectivum appetitus, et efflorescit verum et bonum. Iam vero relatio perfectivi non est nisi relatio rationis ex parte perficientis, licet

(1) *Ethic.* lib. I, lect. 1.(2) I p. q. 5, a. 1; cf. *QQ. DD. De ver. q. 21, a. 2.*

(3) I p. q. 5, a. 3.

sit realis ex parte eius quod perficitur, quia perficiens non dependet a perfectibili. Ergo relatio qua ens ordinem dicit ad appetitum, et propter quam ens denominatur bonum, est relatio rationis, et consequenter bonum enti addit relationem rationis ad appetitum (1).

Prob. 3.^a pars, nempe bonum habere rationem finis. Siquidem finis omnis agentis est, ut aliquid faciat actu, seu aliquam inducat perfectionem. Iam vero bonum et perfectum eodem recidunt. Ergo bonum habet rationem causae finalis. Sic rem evoluit S. Thomas: « In quantum unum ens est secundum esse suum perfectivum alterius et conservativum, habet rationem finis respectu illius quod ab eo perficitur; et inde est quod omnes recte definiens bonum ponunt in ratione eius aliquid, quod pertinet ad rationem finis: unde Philosophus dicit (1 *Ethic.* initio) quod bonum optime definiunt dicentes, quod bonum est quod omnia appetunt. Sic primo et principaliter dicitur bonum ens perfectivum alterius per modum finis; sed secundario dicitur aliquid bonum quod est ductivum in finem, prout utile dicitur bonum (2).

Triplex bonum. Cum bonum sit aliquid appetibile et terminans motum appetitus, vel ita terminat ut ad aliquid aliud dirigatur, et habetur *bonum utile*, quod terminat solum aliquam partem motus; vel consideratur ultimus terminus motus, et hoc contingere potest bifariam; nempe vel est forma, actus, et perfectio ad quam tendit motus, et habetur *bonum honestum*, vel quies in possessione illius formae, et habetur *bonum delectabile*. Recte ergo trifariam tribuitur bonum, nempe in bonum utile, honestum, et delectabile (3).

Bonum creatum consistit in modo, specie, et ordine. Res creatae dicuntur bonae in quantum sunt perfectae, id est in actu per proprias formas; nam esse actu consequitur formam. Iam vero forma recipitur in subiecto sibi commensurato, et ipsam consequitur inclinatio in finem, seu in propriam operationem, qua agens tendit ad id quod sibi competit secundum propriam naturam. Iam vero commensuratio subiecti ad formam dicitur modus; forma constituit rem in specie; demum inclinatio in proprium finem et operationem dicitur ordo. Merito ergo ac iure bonitas creaturae consistit in modo, specie, et ordine.

Epilogus. Sicut unum et verum nihil addunt enti, sed solum aliquid secundum rationem intelligibilem; sic et bonum, quod enti adiungit rationem perfectivi seu appetibilis, ideoque bonum definitur a Philosopho: *Id quod omnia appetunt*. Cum autem ens habeat ra-

(1) Haec doctrina scite explicatur a S. THOM. *QQ. DD. De ver. q. 21, a. 1.*

(2) *De ver. loc. cit.*

(3) I p. q. 5, a. 6.

tionem perfectivi seu appetibilis secundum quod est actu, et omne quod est actu dicatur perfectum, consequitur omne ens denominari bonum secundum quod est perfectum, et bonitate indiscriminatim sumi pro perfectione, actu, et forma. Quam ad rem quo magis aliquid ens participat de actu, eo magis participat de bonitate. Hinc actus purissimus, nempe Deus non solum est summe bonus; sed etiam est ipsa bonitas per essentiam, quemadmodum est ipsum esse per essentiam. Creaturae autem omnes, quae habent esse participatum, et participatas perfectiones, dicuntur bonae per participationem, nimirum bonae bonitate finita et creata, ut forma inhaerente et intrinseca; sed bonitate divina et increata, tamquam forma extrinseca et exemplari, cum in suo esse, in suis perfectionibus, et in sua bonitate gerant similitudinem finitam et limitatam divinarum perfectionum divinaeque bonitatis, a qua tamquam a causa efficiente, exemplari, et finali habent, ut sint actu et perfectae secundum proprias species (1), secundum quas operantur, et perfectionem seu bonitatem in aliis causant; et sic divinam bonitatem imitantur tum in eo quod sunt, tum in eo quod agunt. Bonum itaque, sicut et verum et unum, multipliciter dicitur de omnibus, de quibus multipliciter praedicatur ens, secundum maiorem vel minorem essendi perfectionem; et sic bonum non secus ac ens analogice praedicatur de Deo et de creaturis, de substantia et de accidente; cum unumquodque sit bonum secundum quod est perfectum per esse.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Ea quae aliquid addunt supra ens, contrahunt ipsum; ut substantia, quantitas, qualitas, et ideo non convertuntur cum ente. Atqui bonum addit supra ens rationem appetibilis et perfectibilis. Ergo non convertitur cum ente.

Resp. *Dist. mai.* Ea quae aliquid addunt super ens, contrahunt ipsum, si expriment peculiarem naturam cum quodam essendi modo qui non exprimitur nomine entis, *Conc.* Si denotent quemdam essendi modum qui consequitur quolibet ens, *Neg. Contradist. min.* Et ratio appetibilis et perfectivi consequitur omne ens, *Conc.* Applicatur solum ad aliquam naturam, *Neg.*

Explicio. Solutio satis per seipsam perspicua est; nam id quod secundum rationem additur alteri, potest duplici pacto addi, vel applicando communem notionem ad aliquam quidditatem, et in hoc casu communis notio contrahitur ad illam naturam: sic substantia addita enti illud contrahit ad modum habendi esse in se, et a sua ratione excludit omnia accidentia de quorum ratione est naturaliter

(1) I p. q. 6, a. 4.

inesse subiecto. Quandoque id quod secundum rationem additur alicui notioni tantundem patet, quantum et ipsa notio, et ideo illam non determinat ad aliquod genus, sed solum illius generalem modum explicat, qui non significatur illa notione. Quare licet omne ens hoc ipso quod esse habeat, sit appetibile, ideoque bonum; nihilominus ratio appetibilis non exprimitur nomine entis, sed nomine boni; propterea ens et bonum sunt idem re, et differunt ratione.

Oppon. 2.º Ens tribuitur in bonum et malum. Atqui nullum dividendum convertitur cum diviso, secus pars converteretur cum toto. Ergo bonum non convertitur cum ente.

Resp. Dist. mai. Ens dividitur in bonum et malum, ita ut malum sub aliqua ratione sit bonum, *Conc.* Ita ut ens dicatur de malo sub ratione mali, *Neg. Contradist. min.* Nullum dividendum convertitur cum diviso, si nullo modo complectitur alia membra dividendia, *Conc.* Si illa includit, *Neg.*

Explico. Haec difficultas par et gemina est illi, quae a nobis soluta est in questione de unitate entis. Cum enim malum dicatur aliquod ens, eo quod debita careat perfectione, evidenter malum non potest esse nisi in bono, nempe in subiecto, quod habet esse; si enim res non est, non potest privari debita perfectione, et consequenter non erit neque bona neque mala. Ergo malum dicitur ens non quatenus est privatio, nam privatio non habet esse; sed quatenus est subiectum habens esse, sed debita perfectione privatum: unde malum aliquo sensu est bonum, et sub illo sensu dicitur ens. Sic intelligitur id quod communi sermone dici solet, nempe: *omne ens est bonum*; quia omne ens habet esse, quod est actus et perfectio a qua denominatur bonum; licet a privatione alicuius determinati actus et perfectionis iure nominetur malum, quatenus deficit ab esse sibi debito. Rem sic paucis perstringit S. Thomas: « Nullum ens dicitur malum, in quantum ens est, sed in quantum caret quodam esse. Sicut homo dicitur malus, in quantum caret esse virtutis; et oculus dicitur malus, in quantum caret acumine visus » (1).

Oppon. 3.º Non solum esse est appetibile, sed etiam vita, sapientia, et alia. Atqui bonum est id quod appetitur. Ergo bonum est universalius, quam ens.

Resp. Dist. mai. Vita, sapientia et alia huiusmodi appetibilia sunt secundum quod afferunt aliquod esse, *Conc.* Independentem ab esse, *Neg.*

Explico. Sicut non daretur ens, nisi aliquid esse haberet, sic non daretur vita, sapientia, iustitia, nisi aliquid subiectum haberet esse viventis, sapientis, iusti; nimirum nisi per illas naturas aliquis esset vivens, sapiens, iustus. Quocirca appetendo sapientiam, iustitiam, vel vitam, appetimus esse sapientis, iusti, vel viventis; et sic omne appe-

(1) 1 p. q. 5, a. 3 ad 2.

tibile est ens; et consequenter bonum convertitur cum ente; quia motus appetentis aliquam perfectionem et formam terminatur ad esse illius formae; cum forma non perficiat subiectum, nisi secundum quod subiecto aliquid esse afferat. Quare merito S. Thomas ait: « Vita, sapientia et alia huiusmodi sic appetuntur ut sunt in actu; unde in omnibus appetitur quoddam esse; et sic nihil est appetibile, nisi ens, et per consequens nihil est bonum, nisi ens » (1).

Oppon. 4.º Bonum dicit specialem habitudinem causae finalis. Atqui specialis habitudo addita enti illud contrahit. Ergo bonum non convertitur cum ente in communi.

Resp. Dist. mai. Bonum addit enti specialem habitudinem causae finalis, quae consequitur quodlibet esse in actu, *Conc.* Quae consequitur aliquod determinatum genus essendi in actu, *Neg. Contradist. min.* Specialis habitudo addita enti particulari non convertitur cum ente communi, *Conc.* Addita enti universali, *Neg.*

Explico. Si habitudo perfectivi seu causae finalis enti competeret eo quod determinatum est ad aliquam naturam praedicamentalem, tunc utique solum diceretur bonum illud ens, quod esset contractum ad illam naturam. Verum cum habitudo illa rebus conveniat eo quod actu sunt, praescindendo a quacunque differentia essendi in actu, patet huiusmodi relationem esse communem omni enti; et consequenter bonum non contrahere ens, neque aliquid realiter addere supra ens, cum relatio illa ex parte entis appetibilis et perfectivi sit tantum relatio rationis et non realis. « Quamvis bonum, ait S. Thomas, dicat aliquam specialem habitudinem, scilicet finis; tamen ista habitudo competit cui-libet enti, nec ponit aliquid secundum rem in ente » (2).

Oppon. 5.º Bonum dicitur diffusivum sui. Atqui esse diffusivum sui importat rationem causae efficientis. Ergo bonum non habet rationem causae finalis.

Resp. Dist. mai. Bonum dicitur diffusivum sui, quia movet appetitum instar causae finalis, seu ut res appetibilis, *Conc.* Quia aliquid operatur, *Neg. Contradist. min.* Esse diffusivum sui importat rationem causae efficientis, et extenditur etiam ad causam finalem, *Conc.* Importat tantum causam efficientem, *Neg.* (3).

Explico. Bonum dicitur ens actu et perfectum secundum quod est appetibile et habet rationem perfectivi; et quoniam appetibile movet appetentem ad eius consequentem, sic appetibile seu bonum dicitur esse diffusivum sui, quatenus et movet appetitum ad eius adeptionem, et illum quietat postquam habitum sit. Hinc finis seu causa finalis describi solet: *Id propter quod agens operatur, et quo habito, quiescit.*

(1) 1 p. q. 5, a. 2 ad 4.

(2) QQ. DD. De ver. q. 21, a. 1 ad 9.

(3) S. THOM. loc. cit. ad 4.

Quam ad rem S. Thomas postquam declaravit bonum habere rationem finis sic prosequitur: « Sed tamen ratio boni praesupponit rationem causae efficientis, et rationem causae formalis. Videmus enim quod id quod est primum in causando, ultimum est in causato. In causando 1° invenitur bonum et finis, qui movet efficientem; 2° actio efficientis movens ad formam; 3° advenit forma. Unde e converso esse oportet in causato, quod primum sit ipsa forma per quam est ens; secundo consideratur in eo virtus effectiva secundum quod est perfectum in esse; tertio consequitur ratio boni per quam in ente perfectio fundatur » (1).

SCHOLION. Quid malum? Sicut vero opponitur falsum, sic bono opponitur malum, quod ab Augustino declaratur esse *privatio boni*, idest carentia debitae perfectionis; sicut caecitas dicitur carentia virtutis visivae in subiecto ad videndum ordinato. Cum enim bonum dicatur id quod secundum propriam naturam et speciem est actu et perfectum; consequenter malum quod bonum removet, merito dici potest carentia alicuius perfectionis secundum propriam naturam subiecto debitae. Quocirca subiectum mali necessario est bonum, cum subiectum carens debita perfectione non possit esse, nisi ens actu, quod boni rationem participat. Subiectum quippe privatum cum existat habens exigentiam illius formae qua privatur seu caret, non potest esse nisi aliquod ens actu et ad illam formam seu perfectionem ordinatum ac dispositum.

Exinde etiam perspicuum est malum non habere causam *per se*; nam causa efficiens cum operatur, aliquid facit esse in actu, quod per se bonum est; sed malum habet solummodo causam *per accidens*, quae in ipso bono reponenda est. Ergo bonum est causa mali, sed causa *per accidens*, non *per se*; quatenus aliquid efficiendo deficit a debito ordine; vel quatenus inducendo per operationem novam formam, prior corrumpitur, quae corruptio malum aliquod est; ideoque agens sua actione in bonum tendit, quocum coniungitur privatio oppositae perfectionis.

De causa mali fusius disputabimus in Theologia naturali agentes de Unitate Dei et de unico rerum omnium principio contra errorem Manichaeorum (2).

(1) 1 p. q. 5, a. 4.

(2) Quomodo bonum sit causa mali optime declaratur ab Angelico Doctore, *QQ. DD. De malo*, q. 1, a. 3.

TRACTATUS SECUNDUS

DE DIVISIONE ENTIS IN POTENTIAM ET ACTUM ET IN DECEM SUPREMA RERUM GENERA

QUAESTIO I.

De ente in potentia et de ente in actu.

ORDO RERUM TRACTANDARUM. Cum intellectus humanus non possit subiectum alicuius scientiae totum simul perfecte cognoscere, ad habendam rerum expletam cognitionem duplici via planeque diversa incedere solet. Interdum enim viam resolutionis consecretur, idest a compositis progreditur ad simplicia, vel a toto ad partes, cum confusa sint nobis prius nota, quemadmodum in primo *Physicorum* affirmat Philosophus, et hac via plenam veritatis notitiam consequitur, singulas totius partes distincte lustrans. Interdum oppositum compositionis iter molitur, et a simplicibus ad composita procedit, et per totius compositi cognitionem pervenit ad perfectam veritatis notitiam (1). Quam ad rem post explicatam rationem entis universalissimi, quod est subiectum Philosophiae primae, ordo disciplinae postulat, ut de partibus in quas ens distribuitur, aliquid singillatim attingamus. Ens quippe ab actu essendi denominatum, multipliciter de rebus praedicatur, secundum quod res aliam vel aliam habitudinem ad esse sibi vindicant.

Huiusmodi essendi rationes omnes praedicantur per ordinem ad quemdam primum essendi modum, per quem res habet esse in se, et primario denominatur ens, sicut est substantia. Hos multiplices essendi modos enucleate exponit S. Thomas eosque reducit ad quatuor, nimirum: 1) ad negationes et privationes; 2) ad generationes et corruptiones; 3) ad proprietates seu accidentia substantiae; 4) demum ad substantiam ipsam, quae est primus et nobilior essendi modus. Ait enim: « Quartum autem genus est, quod est perfectissimum, quod scilicet habet esse in natura absque admixtione privationis, et habet esse firmum et solidum, quasi per se existens, sicut sunt substan-

(1) S. THOM. *Metaph.* lib. II, lect. 1.